

Г. Романова

м. Київ

ТЕХНОЛОГІЯ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩИХ ЕКОНОМІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДО ДИДАКТИЧНОГО ПРОЕКТУВАННЯ

Анотація. У статті визначено актуальність підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до дидактичного проектування, зокрема до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій; обґрунтовано відповідну технологію підготовки за такими компонентами, як цільовий, мотиваційний, змістовий, операційно-діяльнісний, контрольно-регуляційний, рефлексивний; наведено дані експериментального дослідження, що доводять її ефективність. Визначено, що подальших досліджень потребує вивчення та апробація організаційно-педагогічних засад застосування запропонованої технології у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: викладач, проектування, навчальні технології, тренінг.

А. Романова

ТЕХНОЛОГИЯ ПОДГОТОВКИ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ВЫСШИХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ К ПРОЕКТИРОВАНИЮ УЧЕБНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Аннотация. В статье определена актуальность подготовки преподавателей высших экономических учебных заведений к дидактическому проектированию, в частности, к индивидуально-стилевому проектированию учебных технологий; обоснована соответствующая технология подготовки по таким компонентам, как целевой, мотивационный, содержательный, операционно-деятельностный, контрольно-регуляционный, рефлексивный; приведены данные экспериментального исследования, которые доказывают ее эффективность. Определено, что дальнейших исследований требует изучение и апробация организационно-

педагогических условий применения предложенной технологии в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: система подготовки, проектирование, учебные технологии, тренинг.

G. Romanova

TECHNOLOGY OF TRAINING HIGHER ECONOMIC EDUCATION INSTITUTIONS INSTRUCTORS TO DESIGN OF EDUCATIONAL

Annotation. In the article actuality of preparation of teachers of higher economic educational establishments is certain to the didactics planning, in particular to the individually-stylish planning of educational technologies; corresponding technology of preparation is reasonable after such components, as having a special purpose, motivational, semantic, operational-activitional, controlional-adjusting, reflectional; cited data, that lead to her efficiency experimental research. Certainly, that further researches are needed by a study and approbation of organizationally-pedagogical principles of application of an offer technology higher educational establishments.

Keywords: teacher, planning, educational technologies, training.

Постановка проблеми. Актуальною проблемою сучасної вищої школи є підготовка викладачів до дидактичного проектування, зокрема до проектування навчальних технологій (ПНТ). ПНТ є творчою діяльністю викладачів щодо забезпечення гарантованого досягнення результатів навчання, що включає створення і реалізацію алгоритмів спільної навчальної діяльності її суб'єктів, відповідну організацію навчального змісту і вибір адекватних йому форм і методів навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам підготовки викладачів до дидактичного проектування присвячені роботи О.Е. Коваленко [1], Д.Г. Левітеса [2], В.Ю. Стрельнікова [3], М. Г. Чобітька [4] та ін. Так, М. Г. Чобітько у своєму дисертаційному дослідженні розглядає проектувальну діяльність як спосіб становлення особистісно зорієнтованої

позиції учасників освітнього процесу та забезпечення їхньої співпраці, співтворчості в процесі професійної підготовки [4, с. 28]. Разом з цим не існує єдиного підходу до підготовки з дидактичного проектування, що можна пояснити специфікою викладання у тій чи іншій галузі. Зокрема, викладачі економічних ВНЗ, як свідчать дослідження, здебільшого не мають спеціальної педагогічної освіти, що свідчить про актуальність розробки та впровадження технології їхньої підготовки до ПНТ.

Мета статті – обґрунтувати технологію підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів (ВЕНЗ) до дидактичного проектування в аспекті індивідуально-стильового проектування навчальних технологій, розкрити її сутність та особливості. Під індивідуально-стильовим проектуванням навчальних технологій (ІСПНТ) ми розуміємо творчу діяльність викладачів щодо забезпечення гарантованого досягнення результатів навчання на основі усвідомлення особливостей індивідуального стилю цієї діяльності, продуктами якої є авторські навчальні технології.

Виклад основного матеріалу. У своєму дослідженні ми виходили з того, що на основі індивідуально-типологічних особливостей викладачів формуються їх стилі проектування навчальних технологій («Конструктивіст», «Діяч», «Концептуаліст», «Гуманіст»), і що це має враховуватись у підготовці до означеної діяльності. Наша позиція полягає в тому, що у підготовці викладачів до проектування навчальних технологій усвідомлення ними власного стилю ПНТ може стати основою індивідуалізації їхнього навчання.

Охарактеризуємо технологію підготовки викладачів ВЕНЗ до ІСПНТ за такими її компонентами, як цільовий, мотиваційний, змістовий, операційно-діяльнісний, контрольно-регуляційний, рефлексивний.

Цільовий компонент підготовки спрямований на формування у викладачів високих рівнів готовності до ПНТ і реалізується в ході навчання викладачів за тренінговими програмами, які змінювалися саме у напрямі розвитку суб'єктності викладачів. Так, коли у 2000 р. у КНЕУ групою

викладачів кафедри педагогіки та психології (авторський колектив у складі 19 осіб, зокрема М. В. Артюшина, Л. А. Колесніченко, Г. М. Романова) було започатковано тренінг-курс «Сучасні методи навчання», його метою було актуалізувати потребу поступового переходу від традиційної лекційно-семінарської форми до широкого застосування активних методів навчання. Це завдання вирішувалося п'ять років поспіль. У процесі означеного тренінг-курсу здійснювався підготовчий етап підготовки викладачів економічного університету до ПНТ, метою якого є опанування сучасних методів навчання, застосування наявних технологій навчання.

Інтенсивний пошук шляхів удосконалення тренінгової підготовки викладачів у русі інноваційних процесів, які відбуваються у вищій економічній освіті сьогодні, сприяв створенню нового тренінг-курсу «Формування психолого-педагогічної компетентності викладачів» (авторський колектив у складі 23 осіб, серед яких Л. О. Савенкова, О. М. Котікова, Г. М. Романова). У перебігу його реалізується основний етап підготовки викладачів до дидактичного проектування, що має забезпечувати формування готовності до ПНТ на варіативному й творчому рівнях.

Загальною метою курсу є формування вмінь, що забезпечують ефективне викладання та реалізацію професійної компетентності викладачів, способів їх розвитку і вдосконалення. Підготовка до ІСПНТ в ході тренінг-курсу забезпечує реалізацію суб'єктно-продуктивного підходу до навчання викладачів, оскільки проектувальна діяльність сприяє розвитку суб'єктності, та водночас надає навчанням продуктивного характеру. В результаті проходження підготовки викладачі мають знати: основні категорії та поняття дидактичного проектування, ієрархію та види технологій в економічній освіті, складові та принципи проектування навчальних технологій, індивідуальний стиль ПНТ, сутність сучасних ефективних для вищої економічної освіти педагогічних технологій, а також мають вміти проектувати та реалізовувати у навчальному процесі навчальні технології, що передбачає вміння: розробляти алгоритми діяльності суб'єктів

навчального процесу, ставити навчальні цілі, готувати засоби мотивування студентів, проектувати навчальний зміст відповідно до різних рівнів засвоєння, обирати методи і форми навчання, розробляти систему контролю, оформлювати технологічну карту.

Мотиваційний компонент підготовки до ІСПНТ забезпечується мотиваційним моніторингом, створенням мотиваційного циклу, в процесі реалізації якого реалізуються різноманітні методи та прийоми мотивування тих, хто навчається, способи активізації аудиторії.

Зокрема, вступно-мотиваційний етап циклу реалізується в ході першого заняття. Застосовуються такі методи мотивації, як «комунікативна атака» (ефектні цитати, цікаві запитання, застосування відеосюжетів, приклади проектів викладачів), доведення та переконування (підкреслення актуальності й практичності знань та вмінь з дидактичного проектування як складової професійності викладача, посилення на авторитети та авторитетні джерела у цій сфері), сугестія (динамічність викладу матеріалу, періодичне повторення основних думок, висування вимог до бажаної емоційної реакції аудиторії, інтонаційне підкреслення важливих моментів).

На підтримуючому етапі циклу заохочується групове проектування (виконується низка міні-проектів на тренінгах) та індивідуальне (виконання проекту навчальної технології з дисципліни, що викладається).

На завершальному етапі циклу, який реалізується на захисті проектів, забезпечується закріплення у слухачів позитивного враження (подяка за індивідуальні та групові проекти, заклик до дії -„запрошення” до подальшого ПНТ), здійснюється узагальнення результатів дидактичного проектування, відбувається нагородження найуспішніших слухачів тренінгу та авторів найкращих проектів.

Охарактеризуємо змістовий компонент підготовки викладачів до ІСПНТ, який є складовою загального змісту тренінг-курсу. Предметом цього тренінг-курсу є складові професійної компетентності викладача: проектування навчального процесу, діагностування особливостей суб'єктів

навчання, здійснення навчально-виховних функцій, забезпечення ефективної комунікації, організації навчання студентів та зворотного зв'язку у вищому закладі освіти. Основу елементів бази знань курсу становлять категорії та поняття, що розкривають сутність психолого-педагогічної компетентності викладача, закономірності процесу навчання студентів, механізми проектування та управління навчанням. Курс розрахований на 100 аудиторних годин і включає 6 взаємопов'язаних змістових блоків, розподілених за групами вмінь, наявність яких засвідчує сформованість психолого-педагогічної компетентності у викладачів, а саме: проєктувальні, діагностичні, гностичні, комунікативні, організаторські, контролю та коригування. У табл. 1 наведено модель засвоєння бази знань в ході підготовки викладачів до ПНТ.

Таблиця 1

Модель засвоєння бази знань з проєктування навчальних технологій в ході тренінг-курсу

«Формування психолого-педагогічної компетентності викладачів»

Групи	Елементи бази знань	Рівні засвоєння			
		Відтворення	Розуміння	Використання	Створення
Терміни і поняття	Проектування		+	+	
	Конструювання		+	+	
	Моделювання		+	+	
	Прогнозування		+	+	
	Планування		+	+	
	Технологізація освіти		+	+	
	Дидактичне проектування		+	+	
	<i>Продовження таблиці 1.</i>				
	Навчальна технологія	+	+	+	
	ПНТ	+	+	+	
	Індивідуальний стиль діяльності	+	+	+	
	Готовність до ПНТ		+	+	
У	Елементи	Рівні засвоєння			

	бази знань	Відтворення	Розуміння	Використання	Створення
Теоретичні знання	Критерії технологічності		+		
	Принципи проектування навчальних технологій		+	+	
	Види навчальних технологій		+	+	
Прикладні знання	Застосування сучасних педагогічних технологій		+	+	
	Алгоритм ПНТ		+	+	+
	Дерево навчальних цілей		+	+	+
	Модель засвоєння бази знань		+	+	+
	Предмети навчальної діяльності		+	+	+
	Мотиваційний цикл		+	+	+
	Урахування психологічних умов навчання		+	+	+
	Конструктор заняття		+	+	+
	Технологічна карта		+	+	+

Надалі висвітлимо операційно-діяльнісний компонент підготовки до ІСПНТ. У процесі тренінг-курсу «Формування психолого-педагогічної компетентності викладачів» застосовується комплекс методів: інформаційно-презентативні (презентації, міні-лекції, бесіди, розповіді, покази, демонстрації, ілюстрації), алгоритмічно-дійові (мозкові атаки, дискусії, кейси, робота в малих групах, рольові й дидактичні ігри), самостійно-пошукові (робота з літературою, письмові творчі роботи, проектування). Співвідношення методів та форм роботи впродовж кожного окремого тренінгу має індивідуальний характер, оскільки визначається специфікою його цілей та завдань, але загальна концепція проведення тренінг-курсу передбачає наявність у кожному тренінгу таких структурних елементів:

організаційні заходи (повідомлення теми, мети, плану та процедури тренінгу, встановлення правил та принципів роботи); актуалізація опорних знань (обговорення досвіду слухачів, аналіз виконання випереджаючих завдань); інформаційні блоки; блоки практичних завдань; блоки активізації (цікаві факти, приклади та рекомендації); зворотний зв'язок (обговорення результатів виконання всіх завдань, які додаються до тренінгу та в перебігу його проведення, анкетування, загальний аналіз результатів тренінгу, презентації робіт слухачів та їх оцінювання).

Тренінг за своєю суттю є інтерактивною технологією, яка потребує проектування з боку тренера чи групи тренерів. З метою забезпечення ефективності цього процесу нами розроблено конструктор тренінгу в системі підготовки викладачів (табл. 2).

Додатково до аудиторної роботи викладачам пропонується розробити педагогічний проект. Це може бути проект технології вивчення будь-якої теми своєї навчальної дисципліни, проект удосконалення конкретних аспектів навчального процесу, проект запровадження педагогічних інновацій тощо. Для ефективності його реалізації здійснюється індивідуально-консультативна робота. Завершується тренінг-курс захистом проектів слухачів.

Нами розроблено та впроваджено до тренінг-курсу заняття, які безпосередньо спрямовані на формування готовності викладачів до проектування навчальних технологій. Першим таким заняттям є тренінг „Застосовування сучасних педагогічних технологій”, а другим – тренінг „Проектування навчальних технологій”. Така послідовність є логічною, оскільки перший тренінг більш відповідає реконструктивному та варіативному рівням, тоді як другий – творчому рівню засвоєння.

Таблиця 2

Конструктор тренінгу

Розділи заняття	Основні функціональні блоки									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
А. Початок	„Комуніка- тивна атака”	Апелювання до досвіду	Асоціації до понять	Продовжен- ня цитати	Приклади тренера	Шерінг (обгово- рення)	Цікаве нестан- дартне завдання	Дискусія	Мозковий штурм	Демонстра- ція, показ, презентація
Б. Пояснення нового матеріалу	Приваблива мета	Комуніка- тивна атака	Міні-лекція	Практич- ність теорії	„Дайте визначення, знайдіть відповід- ність”	Питання до тексту	Демонстрація, показ, презентація	Приклади	Театралі за- ція	Апелювання до досвіду
В. Закріплення, тренування, відпрацюван ня умінь	Індивідуаль- ні вправи	„Дайте визначення, знайдіть відповід- ність”	Мозковий штурм	Гра-тренінг	Аналіз ситуацій	Психоло- гічний тест	Ділова гра	Театралізація	Тренуваль- ний тест	Апелювання до досвіду
Г. Контроль, зворотний зв'язок	Спостережен- ня	Опитування ланцюжком	Шерінг (обгово- рення)	Свої приклади	Опитування- підсумок	Гра-тренінг	Тестування	Анкетування		
Д. Кінець	Опитування- підсумок	Відстрочена відгадка	Роль „психолог”	Роль „той, хто підбиває підсумки”	Опитування ланцюжком	Ритуал- метафора	Створюємо перелік рекомендацій	Моделюємо подальший розвиток умінь		

Зазначимо, що перший тренінг був пізніше впроваджений до навчального процесу, коли актуалізувалася проблема недостатньої компетентності викладачів не тільки у створенні власних навчальних технологій, але й у застосуванні загальновідомих та ефективних для ВНЗ сучасних педагогічних технологій.

Із застосуванням на практиці розроблених тренінгових занять реалізуються такі важливі з точки зору суб'єктно-продуктивного підходу до підготовки викладачів аспекти, як опора на досвід тих, хто навчається, урахування їх психологічних особливостей, проблемно-пошуковий характер навчання (немає готових істин, підходів, алгоритмів), активізація творчості слухачів завдяки використанню евристичних методів, створення „корисних” продуктів діяльності – проектів, які можуть бути безпосередньо застосовані слухачами у навчанні студентів.

Досвід проведення тренінгів свідчить, що викладачі відчують потребу у професійному спілкуванні, у спільному розв'язанні проблемних ситуацій. Тренінг за своєю сутністю є творчою лабораторією, де відбувається обмін досвідом, народжуються нові ідеї й інноваційні підходи до викладання. Зокрема, під час проведення тренінг-курсів застосовуються такі форми навчальної роботи, як спільні проекти слухачів, проведення колективних творчих справ. Нагромаджено певний досвід виконання слухачами творчих групових проектів стосовно встановлення міжпредметних зв'язків.

Метою самостійної роботи слухачів є розроблення педагогічного проекту. Це може бути проект навчальної технології для будь-якої теми своєї навчальної дисципліни або проект удосконалення певних аспектів навчального процесу, запровадження педагогічних інновацій. Вибір теми здійснюється за власним бажанням та узгоджується з призначеним кафедрою консультантом.

Письмовий звіт подається завчасно викладачу-консультанту від кафедри педагогіки та психології, який готує письмовий відгук. У відгуку здійснюється змістовий аналіз роботи, робиться висновок про відповідність

обраних слухачем методів, форм навчання поставленим навчальним цілям, особливостям дисципліни, умовам навчання тощо, фіксуються зауваження, виставляється попередня оцінка.

Розглянемо контрольно-регуляційний компонент підготовки до ІСПНТ. Контроль і оцінювання результативності проходження тренінг-курсу спершу здійснювали за результатами виконання проекту та його презентації. З метою їх удосконалення у 2007-2008 навчальному році було започатковано рейтингову систему оцінювання, що враховує поточну успішність (оцінювання роботи слухачів на тренінгах) та підсумкову оцінку за виконання педагогічного проекту і його презентацію.

Після проходження тренінгу слухачі отримують свідоцтво про підвищення кваліфікації державного зразка. Контроль та оцінювання тренінг-курсу здійснюється у форматі “зараховано з відзнакою”, “зараховано”, “не зараховано”. Отримання позитивної оцінки ґрунтується на систематичності роботи (частка відвідування не має бути меншою 60% загального обсягу), активної участі в тренінгах та підготовки до них (визначається на етапі підбиття підсумків кожного тренінгу в перебігу спільного обговорення), виконанні та презентації творчої роботи.

Задля об’єктивізації системи контролю навчання слухачів запроваджено рейтингову систему оцінювання за 100-бальною шкалою, що враховує поточну успішність (оцінювання роботи слухачів на тренінгах) та підсумкову оцінку за виконання педагогічного проекту і його презентацію. Максимальна кількість поточних балів дорівнює 70, а підсумкових – 30.

Презентація результатів самостійної роботи полягає в усній доповіді про її зміст, у демонстрації окремих фрагментів реалізації проекту, у відповіді на зауваження викладача-консультанта. За результатами доповіді попередня оцінка може бути відкоригована (якщо слухач виправив вказані недоліки). Така презентація може бути здійснена в умовах реального навчального процесу, коли слухач проводить відкрите навчальне заняття із застосуванням розробленого проекту, на яке запрошує тренерів-

консультантів. У цьому випадку слухач лише подає письмовий звіт, у відгуку тренера-консультанта оцінюється також якість реалізації проекту в реальному навчальному процесі. Загальне оцінювання проектів здійснюється за шкалою від 0 до 30 балів за певними критеріями.

З метою підвищення якості проектів консультантам пропонується: допомогти слухачам з вибором теми, яку можна пов'язати з темами своїх тренінгів; порекомендувати інформаційні джерела (зокрема, навчальні посібники кафедри); зорієнтувати на застосування різноманітних методів і форм навчання; допомогти з підготовкою наочної презентації. Консультування й рецензування можна здійснювати за допомогою Інтернету. На web-сторінці кафедри розміщуються необхідні матеріали.

Рефлексивний компонент підготовки до ІСПНТ реалізується на кожному тренінговому занятті, в ході індивідуально-консультативної роботи зі слухачами при підготовці проекту та під час його захисту. У цілому тренінг-курс має забезпечити розвиток здатності слухачів до самостереження, самоаналізу та надати можливість продемонструвати ці якості. Відповідні вправи та завдання представлені у конструктору тренінгу (табл. 2).

Зазначимо, що у процесі навчання враховуються особливості аудиторії, побажання слухачів. Також підкреслимо, що від початку створення курсу велику увагу приділяли його підготовці та апробації. З цією метою було запроваджено методичний семінар тренерів, на якому обговорювалися загальнометодичні підходи, демонструвалися й обговорювалися всі заняття. З огляду на розвиток особливостей навчання в процесі тренінг-курсів, передусім наголосимо, що пріоритетне значення надається створенню сприятливого соціально-психологічного клімату, атмосфери співпраці. Діяльність координатора тренінг-курсу вимагає забезпечення результативності підготовки викладачів до ПНТ на засадах суб'єктно-продуктивного підходу і здійснюється у двох напрямках: шляхом створення та забезпечення організаційно-педагогічних умов реалізації підготовки та

проведенням тренінгових занять зі слухачами.

Підтверджено ефективність запропонованої технології підготовки викладачів до проектування навчальних технологій у процесі підвищення їхньої кваліфікації на тренінг-курсах (рис. 3). Статистична перевірка значущості відмінностей у сформованості рівнів готовності викладачів до проектування навчальних технологій до та після експерименту свідчить про найвищу значущість позитивних змін в експериментальних групах ($\chi^2 = 36,532$ при $p = 0,000$). З'ясовано, що після експерименту більше, ніж у половини викладачів спостерігається високий рівень готовності до проектування навчальних технологій, а прояв достатнього рівня – перевищує середній. У контрольних групах відмінність між показниками до та після експерименту є меншою порівняно з експериментальними групами, але також статистично достовірною ($\chi^2 = 17,887$ при $p = 0,007$). У цих групах прояв достатнього рівня готовності до ПНТ переважає високий.

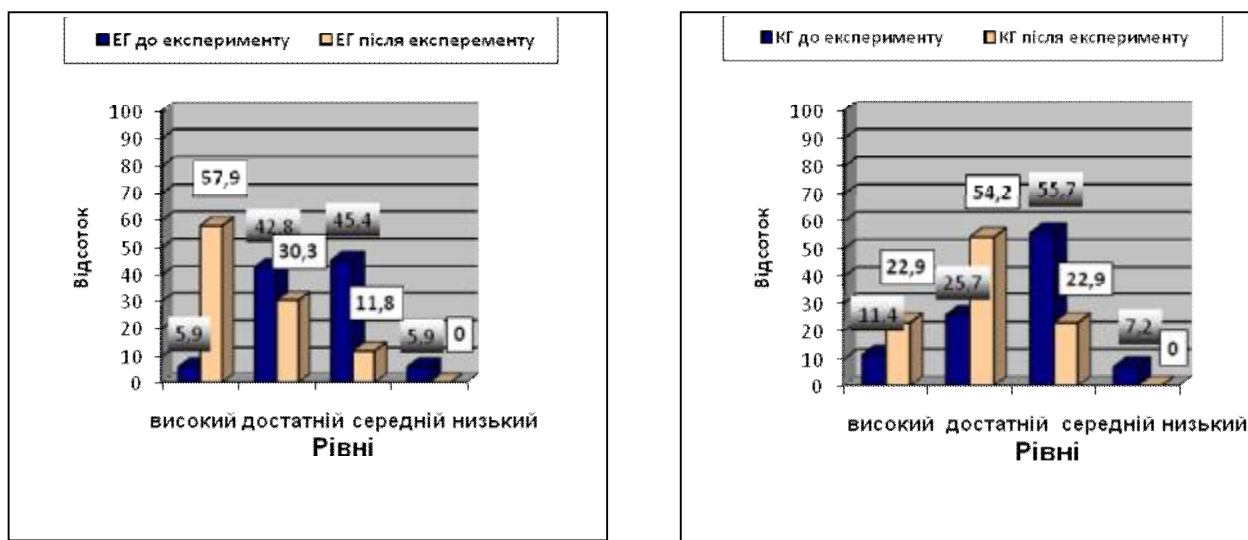

Рис. 1. Готовність викладачів експериментальних та контрольних груп до проектування навчальних технологій до та після експерименту

Висновки. Технологія підготовки до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій викладачів ВЕНЗ реалізує такі важливі з точки зору суб'єктно-продуктивного підходу аспекти, як опора на досвід тих, хто навчається, урахування їхніх психологічних особливостей,

проблемно-пошуковий характер навчання, активізація творчості слухачів завдяки використанню евристичних методів, створення проектів, які можуть бути безпосередньо застосовані у навчанні студентів. Отримані в ході перевірки ефективності технології експериментальні результати засвідчують, що рівень готовності викладачів ВЕНЗ до проектування навчальних технологій в експериментальних групах після експерименту підвищився, показники сформованості її компонентів виявилися більшими, ніж в контрольних групах, та статистично достовірними.

У подальших дослідженнях планується вивчення та апробація організаційно-педагогічних засад застосування запропонованої технології у вищих навчальних закладах.

Література:

1. Коваленко Е.Э. Дидактические основы профессионально-методической подготовки преподавателей специальных дисциплин : дисс. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Елена Эдуардовна Коваленко. – Х., 1999. – 407 с.
2. Левитес Д.Г. Автодидактика. Теория и практика конструирования собственных технологий обучения / Д.Г. Левитес. – М. : Издательство московского психолого-социального института; Воронеж : Издательство НПО „МОДЭК”, 2003. – 320 с.
3. Стрельников В. Ю. Теоретичні засади проектування професійно орієнтованої дидактичної системи підготовки бакалаврів економіки : дис. ... доктора пед наук : 13.00.04 / Віктор Юрійович Стрельников. – К., 2007. – 461 с.
4. Чобітько М.Г. Теоретико-методологічні засади особистісно орієнтованої професійної підготовки майбутніх учителів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / М.Г.Чобітько. - К., 2007. - 39 с.